

Pregledni naučni rad

UDK: 351.74/.76:343.985

DOI: 10.7251/SOCSR2425033J

COBISS.RS-ID 140570113

Zaprimljen rad: 04.03.2024.

Odobren rad: 08.04.2024.

Драгомир Јовичић¹

Универзитет у Бањој Луци

Факултет безбједносних наука

ШТА ПОЛИЦИЈА СМИЈЕ, А ШТА НЕ СМИЈЕ

Апстракт:

Улога полиције у заштити права и слобода грађана представља посебан изазов. Да бисе у једном демократском друштву подржала владавина права, и они којима је повјерен задатак очувања реда у друштву, морају и сами бити предмет одговорности пред законом. Полицијски службеници су свакодневно у правом смислу ријечи заштитници људских права, али да би реализовали своје послове и задатке, они неријетко морају да прекрше права оних који својим радњама крише права других. Проблем успостављања потребне равнотеже између полицијских овлашћења и права и слобода грађана није нов. А он се често изражава у смислу одговорности, па се оправдано поставља једно старо питање – **ко ће стражарити над стражарима?** Предмет овог рада јесте разјашњавање односа полиције према својим овлашћењима у смислу утврђивања шта то полиција смије, а шта не смије радити? А циљ рада јесте да укажемо на то да је само законито вршење полицијских овлашћења исправно и једино ако их полицијски службеници примјењују на тај начин неће бити под лупом одговорности, а истовремено ће створити код грађана позитиван став према полицији као организацији.

Кључне ријечи: полиција, полицијско овлашћење, права и слободе, повјерење, законитост.

¹ Проф. др Драгомир Јовичић, ванредни професор на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. Email: dragomir.jovicic@fbn.unibl.org

УВОД

Што је држава више у корак с развојним и демократским трендовима имплементације владавине права уопште и заштити права грађанина посебно, то су све бројнији и разноврснији државни органи. Али колико год државни апарат има тенденцију усложњавања и изградње неких нових државних органа, чињеница је да полиција као један од најважнијих државних органа и у савременим условима задржава своју позицију и улогу. Дакле, свака озбиљна држава настоји да има што је могуће квалитетнију полицију. Ово је сасвим логично, имајући у виду да насиље и криминал угрожавају безбједност, просперитет и функционисање друштва. Управо због тога полиција данас има све значајнију улогу у заштити и одржавању јавног реда, као предуслова остваривања привредног развоја и укупног повољног стања грађана.

У Босни и Херцеговини је на сцени веома сложен полицијски систем а још увијек недовољно координисан, у којем није на адекватан и функционалан начин извршена подјела надлежности у области полицијских послова. Треба нагласити да према традиционалном приступу, организација полиције треба да омогући обављање послова којима се одржава јавни ред и мир, штите основна права и слободе грађана, спречавају и откривају криминалне активности итд. Дакле, организација полиције треба да подржи ефикасно и брзо обављање послова и задатака који су дефинисани законским и подзаконским прописима, а примјера ради полиција Републике Српске примјењује око 120 законских и подзаконских прописа.

У савременим друштвима основна дужност полиције јесте подршка владавини права и остваривање безбједности у складу са важећим законодавством. Пошто полиција врши послове који су у сфери интереса свих грађана, а вршењем тих послова неријетко се задире у основна људска права и слободе, а рад полиције је подвргнут спољашњој и унутрашњој контроли. При том треба истаћи и то да се са промјеном улоге полиције у друштву и развојем државне управе, мијењају и сами послови полиције. Тако **данас имамо ситуацију да је у већини земаља првобитна улога полиције која је била усмјерена на заштиту државног поретка, у добром обиму усмјерена на заштиту грађана.** У складу са промјенама послова и начина рада полиције, долази и до промјена у организацији полицијских агенција. Полиција је у Босни и Херцеговини, па самим тим и у Републици Српској од Дејтонског споразума до данас прошла читав низ реформи, али те реформе нису довеле до уређеног и ефикасног функцио-

нисања полиције, унаточ томе што је највећи број припадника полиције на потребном нивоу стручности. Неуређени односи који се тичу подјеле надлежности између различитих нивоа полицијских агенција неријетко доводе до тешкоћа у раду полиције.

Полицијски послови и задаци у складу са законом

О значају полицијских послова говори и чињеница да се они прописују искључиво законом, а у Републици Српској су прописани чланом 5. Закона о полицији и унутрашњим пословима. Према одредбама овог члана у полицијске послове спадају оперативно стручни послови којима се обезбјеђују:

- заштита уставног поретка од насилног угрожавања и промјена, те безбједност Републике Српске у складу са законом;
- заштита живота и лична безбједност;
- људска права и слободе;
- заштита свих облика својине;
- спречавање вршења кривичних дјела и прекршаја;
- откривање кривичних дјела и прекршаја;
- проналажење, лишавање слободе и предаја извршилаца кривичних дјела и прекршаја надлежним органима, итд.²

Из овога што прописује члан 5. Закона о полицији и унутрашњим пословима произилази став да полицијски послови нису, а како се врло често ствара слика у јавности, усмјерени на кажњавање грађана, него управо супротно, они имају примарну улогу да заштите грађане од разних напада који пријете њиховој личној и имовинској безбједности те да им пруже помоћ у остваривању свих права која им припадају у складу са законом. (Јовичић, 2023.).

Свакодневне животне ситуације доводе до бројних контаката између полицијских службеника и грађана, а природа послова и задатака полиције понекад доведе у тим ситуацијама и до повреда људских права и слобода грађана, али и полицијских службеника. Иако смо пред законом начелно сви једнаки, а полиција треба да пружи свим грађанима једнаку заштиту, то не значи да се тај идеал може и остварити. Зато и постоји додатна заштита права грађана која се реализује интерпретацијом и примјеном закона. Наиме, грађанима је дозвољено да чине све

² Закон о полицији и унутрашњим пословима, Сл. Гласник РС. бр. 57/2016, 110/2016, 58/2019, 82/2019, 18/2022 – одлука УС и 55/2023

оно што им закон није забранио, а држава и они који у име и за рачун државе проводе закон имају у интерпретацији законодавства значајно различит положај. Они у ствари смију чинити само оно што им закон изричито дозвољава, а све друго им је изричито забрањено. На тај начин се желе поставити границе онима који имају већу моћ од осталих припадника друштва. Дакле, то је начин да се ограниче они који врше власт у друштву, па се то односи на све, од политичара до оних који непосредно примјењују прописе, значи и на полицијске службенике.

Према ставу већине теоретичара који се баве овом проблематиком, полиција је јавна служба. А према једној од чешће коришћених дефиниција, полиција је организација којој је дато опште право употребе законом ограничене принуде (силе) како би се на тај начин утицало на понашање грађана. У савременом демократском друштву сматра се да право примјене принуде произилази из потребе да се проводе закони, при чему је неопходно да постоји специјализован државни орган који ће то радити како не би дошло до "самоорганизовања" грађана и примјене неконтролисаних сила. Дакле, полиција је организација која се суочава са проблемима који би морали бити ријешени у што је могуће краћем временском року. У том смислу је полиција као фактор формалног друштвеног надзора од државе и добила право да ради на откривању и ограничавању незаконитих радњи. Али, веома је важно нагласити да полиција није креатор нити тумач друштвених правила, нити она доноси законе, него је овлаштена искључиво за њихову примјену. Управо из тог разлога научници наглашавају улогу полиције у смањивању употребе силе и насиља у друштву, пошто полиција принуду (силу) примјењује само према онима који ремете јавни ред и мир, дакле, према онима који се не понашају у складу са позитивним прописима.

"Полиција је изузетно важан ослонац политичког система и политичког режима. Уколико носиоци власти немају подршку полиције може да дође до озбиљнијих поремећаја у спровођењу њихових одлука, до поремећаја у функционисању институција, па и до ванинституционалне промјене носилаца власти". (Loubet del Bayle, 1992.).

Пошто је намјера овог рада да разјасни шта полиција смије, а шта не смије да ради, веома је важно истаћи и чињеницу да је посао полицајца изразито сложен. Сложеност полицијског посла не произилази само из захтјева да је полицијски службеник дужан да у свакодневном дјеловању искључује своја лична увјерења и вредновања, него се од њега очекује и захтјева да се потчини унутрашњој дисциплини полицијске организације, али и то да у обављању послова и задатака сам предузима иниција-

тиву, те да при том преузима ризике, чак и када то укључује и властити живот. Познато је да ни једна друга дјелатност коју држава врши преко својих органа није толико везана с ризицима и опасностима као што је случај са полицијским пословима.

Важно је нагласити чињеницу да полицијски службеници употребљавају своја овлашћења у контакту са грађанима из превентивних разлога (у највећем броју случајева су у питању извршиоци кривичних дјела и прекршаја, као нпр. насилници, пијана лица, болесници и проблематична лица). Из овог контекста произилази – ако постоје разлози таквој интервенцији, ако је потребно заштити животе људи, успоставити јавни ред и мир, полицијски службеници морају, односно дужни су интервенисати против таквих лица. Међутим, право личне пресуде немају! (Тулези, 2000).

Како грађани виде улогу полиције

Под утицајем западних демократија и код нас се све више користи термин владавина права, а према начелу владавине права полиција има строго дефинисану извршну улогу. Полиција је извршилац правних норми и подвргнута је правној контроли. Функционисање полиције је везано за јавни поредак и његово одржавање. Јавни поредак у ширем смислу односи се на политичке институције, људске и грађанске слободе и њихову примјену у пракси а које су успостављене уставом и законима. Стога свака дјелатност против јавног поретка јесте противправна дјелатност која најчешће има обиљежја кривичног дјела. (Драгишић, 2011.).

Надаље, улога полиције у друштву зависи од политичких односа. Повећањем државног апарата и степена интервенције државе у друштвеним односима повећава се и утицај полиције и њена бројност. У већини држава функције полиције су сличне, али се разликују по садржини. Обим дјелатности и карактер дјелатности полиције зависе од државног и друштвеног уређења. (Драгишић, 2011.).

Кориштење моћи државу ставља у дилему како организовати употребу принуде (силе), а с друге стране, како вршити надзор над таквим државним органом (полицијом), који је и организован да би употребио принуду. Овлашћења полиције заправо су задирање у људска права, а то је питање које се поставља као основно у односу државе према појединцу. Та задирања, односно ограничења морају бити неопходна, сразмјерна, супсидијарна и прописана законом, узимајући у обзир друштвени и културни контекст државе у којој се доносе. Према грађанима, полиција има

значајна овлашћења. Вишевијековне су тежње да полицијска овлашћења буду прецизније уређена са сврхом да се заштите права човјека. У другом плану им је сврха која се односи на функционалност полиције. Напротив, нормативна заштита људских права чак се појављује као сметња и ограничење функционалности полицијског поступања. Државна политика у модерним друштвима темељи се на поступцима у којима постоји висок степен споразума (Бехр, Р., 1994.). Полиција би у овом контексту морала бити институција у служби друштва у цјелини, а не само служба државног надзора.

Полиција као централна јавна безбједносна служба и најоперативније тијело у структури јавне управе има значајну улогу у повезивању свих друштвених и партнерских субјеката у сврху унапређења безбједности грађана и подизања угледа полиције у друштву и изградње повјерења грађана у полицију. У дијелу перцепције јавности у односу на полицију истиче се потреба одржавања високог нивоа професионалног интегритета, етичности и тактичности поступања, нарочито у поступању према жртвама кажњивих понашања. Поред тога, то јавност од полиције и очекује јер је традиционално сматра најодговорнијом за стање безбједности и јавног реда у друштву, иако смо свјесни да без партнерског односа са свим друштвеним субјектима нема трајног и коначног рјешавања проблема. (Венцл, К., & Јамнић, С., & Пушељић, М., 2021.).

Безбједност није једноставна појава, него сасвим супротно, то је сложена друштвена појава, а према мишљењу Абрахама Маслова, једна је од пет основних људских потреба уопште. Потреба за безбједношћу – основна је психолошка потреба. То је потреба за сталношћу, редом, поретком, структуром и потреба за предвидљивошћу догађаја у ближој и даљњој будућности. Према томе, осјећај личне безбједности уско је повезан и са сваком другом безбједности којој човјек тежи попут економске, социјалне, итд. (Венцл, К., & Јамнић, С., & Пушељић, М., 2021.).

Можемо констатовати да грађани у актуелном тренутку од полиције очекују да буде видљива на терену, те да на сваки позив грађана реагује што је могуће брже и наравно ефикасније. Иначе, у већини западноевропских земаља ефикасност полиције се и мјери по брзини изласка на лице мјеста. Имајући у виду значајно већи обим јавности у раду државне управе у цјелини, па наравно и полиције, логично је да грађани очекују да полиција њима буде на услузи за све оно што се односи на њихову безбједност, па и шире.

Како би се и реализовала намјера полиције као органа да буде блиска са грађанима и њима на услузи донесен је и Полицијски етички кодекс

који одређује стандарде и правила понашања полицијских службеника и има за циљ да укаже полицијским службеницима шта се од њих очекује, као и на који начин да приступе извршавању радних и других задатака. Кодексом се одређују етичке и законске смјернице за професионално вршење полицијске дужности. Јавност има право да од полицијских службеника очекује законитост у поступању, професионалност, поштење и непристрасност. Да би се одржало повјерење јавности у поштење, професионалност, непристрасност и интегритет, важно је да се отклони свака сумња да иза радњи полицијских службеника стоје други мотиви, као и да правила понашања дефинисана у Кодексу буду примјењивана у току и ван радног времена (Амићић, Г., & Ђибић, Д., 2012.).

Дакле, иако је држава по својој природи принудна организација, а експонирање те државне принуде за грађане је највидљивије кроз дјелатност полиције, грађани у складу са процесима демократизације у савременом друштву, од полиције не очекују висок ниво примјене принуде. Напротив, они од полиције очекују да се понаша више као "сервис" грађана. И то у смислу да полиција испуњава захтјеве грађана, па чак и онда када конкретни захтјеви грађана и нису у домену надлежности полиције. Имајући у виду чињеницу да је дјелатност полиције у сфери интересовања свих грађана без обзира на све разлике међу грађанима, полиција би требала што више да изналази начине да у непосредном контакту са грађанима оствари блиску комуникацију, како би грађани имали позитиван став према полицији, а самим тим имали и добру вољу за сарадњу са полицијом.

Полицијска интервенција

Полицијска интервенција је једно од питања којим се дуже вријеме баве разне науке. Прије свега, због потреба праксе, интердисциплинарно су изучавани појам и садржај полицијске интервенције, планирање интервенција са одређеним циљевима, мјере које се приликом интервенција предузимају, надлежност и одговорност за њихово предузимање, као и правна, тактичка и психолошка правила релевантна за интервенције. У актуелном тренутку, и код нас и у нашем окружењу, полицијска интервенција је веома актуелна, а разлог томе је, поред општег пораста безбједносних проблема у свијету, и присутна тенденција повећања нивоа људских права и слобода, што различите групе популације често из ових или оних разлога и злоупотребљавају. Наравно да полицијска дјелатност, а поготово она која захтијева одређену интервенцију, мора бити у складу

с правним оквиром у којем се мора кретати поступање полиције. Зато је са правног гледишта битно да за све задатке који се извршавају током и у вези са интервенцијом, а посебно за донијете одлуке, има правног основа. У оквиру укупне процјене ситуације (фактичке и правне), процјену правног положаја треба ограничити само на битна питања – обим, садржај и домаћај расположивих сопствених (полицијских) овлашћења и њихову примјенљивост и ефекат у конкретној ситуацији. (Јовичић, Д., & Шетка, Г., 2020.).

Полиција у обављању полицијских послова мора поштовати право свакога на живот, иако обављање полицијских послова може довести до губитка живота као посљедице полицијске употребе силе. Један од основних циљева полиције у савременом (демократском) друштву јесте борба против криминала, у највећем дијелу држава чланица Савјета Европе није искључиво задатак полиције. Обављање ових задатака од полиције захтијева одржавање одређене равнотеже између ефикасности полиције и поштовања основних људских права извршилаца незаконитих радњи, али и других лица, жртве и свједока. Ради вршења полицијских послова, полиција може употребити силу само кад је она неопходна и само у мјери која је нужна за постизање легитимног циља.

У данашњем демократском друштву неријетко долази до парадокса, пошто се од полиције истовремено тражи већа сигурност и веће слободе за појединца. У том смислу неки аутори наводе како полиција у демократском друштву има двоструку улогу. С једне стране, штите нашу безбједност попут нашег власништва, обезбјеђују да сигурно путујемо, штите нас од напада, а с друге стране штите чак и основна људска права попут слободе говора и окупљања. Према овим мишљењима, полиција има легитимно право да ограничи нашу слободу, попут праћења, испитивања, претраге и лишења слободе. У друштву се од владе очекује да служи грађанима, али полиција често пружа “услуге” које су грађанима непожељне – наредбе, казне и хапшења. Наиме, када су очекивања из различитих извора усклађена, тада су у одлучивању параметара што и како би полиција требала радити – препреке минималне. Ако су очекивања различита, могу настати конфликти око улоге полиције. (Боровец, К., & Дунај, А., М., 2022.).

Дакле, чињеница је да се полицијски послови обављају на различите начине, један број њих обавља се без било каквих интервенција према грађанима, док други захтијевају полицијску интервенцију, односно примјену полицијских овлашћења. У највећем броју случајева полицијске интервенције се окончавају без угрожавања личне безбједности

полицијских службеника и без употребе средстава принуде. При том не можемо занемарити ни чињеницу да се један број полицијских интервенција окончава чињењем кривичних дјела на штету полицијских службеника, односно угрожавањем њихове личне безбједности (Милидраговић, 2015.).

Имајући у виду разноврсност полицијских послова и задатака, полиција је у ситуацији да интервенише у различитим областима свога рада, али чини се да су интервенције полиције највидљивије у области успостављања нарушеног јавног реда и мира, а и за грађане је ово имајући у виду предузимање мјера управо према већем броју грађана, од посебног интереса. Овдје је неопходно истаћи да полиција увијек има за циљ да до интервенције не дође, односно да учесници јавног скупа престану са нарушавањем јавног реда и мира. Међутим, у пракси се често дешава да је полиција принуђена да интервенише у оваквим ситуацијама из одређених разлога. А може се рећи да је основни циљ интервенције полицијских јединица у случају нарушавања јавног реда и мира, успостављање стања законитости, односно јавног реда и мира у интересу свих грађана. (Стајић, Љ., & Стевановић, О., 1995.).

Шта се догађа кад полиција изађе из оквира дозвољеног прописима

Свака држава у савременим условима има интерес да њени органи своје послове обављају у складу са законом и у интересу грађана. Имајући у виду њену дјелатност, полиција је под посебном лупом како самих грађана тако и државе. Својом дјелатношћу полиција неријетко задире у основна права и слободе човјека, зато је веома важно да она ове важне послове обавља у општем интересу, а поштујући, притом, сваког грађанина.

Полицијски службеници имају јединствену улогу у спровођењу закона у име друштва и представљају институцију која има овлашћење да примјењује силу над грађанима. Полиција има значајну моћ обзиром да ни једна друга владина служба нема правну могућност да задржи грађане, претражи њихове личне ствари, физички их нападне или ускрати права и слободе. Због ових, и бројних других разлога, не би требало да нас изненади то што су полицијске организације предмет константног преиспитивања шире јавности (Параушић. А., 2020).

Употреба силе од стране државе мора бити ограничена, а када долази до употребе силе, онда то мора бити у складу са нормативним оквиром

koji je država u predviđenoj proceduri i propisala. Dakle, policija je specijalizovan državni organ koji ima takva ovlaštenja čijom se upotrebom mogu proizvesti posljediце koje se kasnije ne mogu otkloniti. Zato je važnije da policija radi zakonito i profesionalno nego drugi državni organi. Upravo zato, neophodno je da postoji kvalitetan sistem nadzora i kontrole nad radom policije. (Јовичић, Д., 2021.).

У том смислу можемо рећи да је основни циљ контроле полиције у демократској правој држави да се утврди да ли полиција дјелује у складу са очекивањима друштва заснованим на праву. У случају утврђивања несагласности између прописа и практичне акције полиције предузимају се одговарајуће мјере укључујући и мјере одговорности (Кавран. Д., 1991.). При свему овоме није само важно да ли је полиција формалноправно подвргнута контроли и одговорности, већ да ли су таква контрола и одговорност реално оствариве. На тај начин се у литератури прави разлика између „контролисаних“ и „неконтролисаних“ полицијских система. Први би били они који су подвргнути дјеловању друштвених механизма за контролу и утврђивање одговорности полиције, а друге карактерише потпуно одсуство или постојање бживотних механизма за контролу полиције (Васиљевић. Д., 2013.).

Полицијски службеници у складу са Законом о полицији и унутрашњим пословима овлашћени су да употребе силу када је то неопходно. Закон је прописао да могу да користе различита средства принуде – физичку снагу, службену палицу, сузавац, електрошокер и ватрено оружје, док на јавним скуповима могу да користе и посебна средства за групе – водене топове и специјална возила. Али, при том се мора водити рачуна да је закон поставио и одређена ограничења, па тако полицијски службеници силу смију да употребљавају само у службене сврхе, а никако и у приватне. Средства принуде (силе) морају да се примјењују поступно, односно од најблажег до најтежег, а прије употребе средстава силе полицијски службеници су дужни да издају упозорење, уколико је то могуће. Ако поступи у границама својих овлашћења, полицијски службеник не може да одговара ни кривично, ни дисциплински, нити материјално.

Иако је законска регулатива јасна, нису тако ријетке ситуације у којима полиција излази из оквира својих овлашћења, чак и до мјере у којој то поприма квалификације тзв. полицијске бруталности. А полицијска бруталност или полицијско насиље је појам за описивање неоправданог или намјерног узнемиравања, вербалног напада, физичке/душевне повреде, имовинске штете или смрти изазване усљед интеракције са полицијом. Полицијска бруталност је облик злоупотребе полиције који укључује

непримјерено насиље од стране припадника полиције. она је екстремни облик полицијског насиља који укључује физичку повреду или смрт лица или животиње. Израз “полицијска бруталност” су америчке новине приликом хапшења у Чикагу још 1872. године.³ Значи, може се рећи да је полицијска бруталност прекомјерна употреба силе или употреба силе која није оправдана или разумна у одређеним околностима.

Полицијско насиље или полицијска бруталност у криминалистици је појам који означава прекомјерну, неовлаштену или неоправдану употребу физичког или психичког насиља над грађанима. Постоји низ облика непримјереног понашања полиције која укључују лажна хапшења, застрашивање, политичке репресије, сексуално злостављање или корупцију. Употреба силе допуштена је само под одређеним условима и само у разумној мјери. А полицијска бруталност је законом забрањена и санкционише се широм свијета. И поред тога она је присутна у свим земљама свијета, па наравно и код нас. А може се рећи иако се Сједињене америчке државе намећу као морална вертикала и свјетионик људских права и заштите слобода, реалност је потпуно другачија, а полицијска бруталност је једна од њих. Наиме, према подацима организације за праћење полицијског насиља из извјештаја из 2022. године полицајци су у САД-у усмртили 1.176 лица. Ову бројку чине сви они које је убила полиција, било из ватреног оружја или на друге начине.⁴

Значи, у случају прекомјерне силе полицијски службеник је употребио силу већег интензитета од оног који је неопходан за окончање легитимно започете акције. Такав случај имамо кад средства принуде нису употребљена у складу са начелом сразмјерности, а сразмјерност је друга страна законитости, будући да интензитет и количина њихове примјене нису били прилагођени извору и облику пријетње. С друге стране, код полицијске бруталности, поред тога што је прекорачен дозвољен ниво силе, употребљена сила није подржана легитимном полицијском акцијом. То даље имплицира закључак да се полицијска бруталност везује и за оне случајеве у којим службеници полиције користе средства принуде иако на то немају право (Кесић. З., 2018.).

У случају да полицијски службеник према грађанима неосновано примијени силу, или на било који други начин вријеђа или пријети грађанима, не одазове се на позив грађана да поступи у случајевима који су у надлежности полиције, грађанима на располагању стоји могућност да тим

³ <https://kancelarijainic.rs#прекорачење-овлашћења>, приступљено 15. 03. 2024. год.

⁴ <https://pisjournal.net/policijska-brutalnost-u-sad-u-2022-godini-ubili-1-176-osoba/>, приступљено 15. 03. 2024. год.

поводом поднесу притужбу на рад конкретног полицијског службеника. Поред тога грађанима на располагању стоје и друге могућности, као што је обраћање омбудсману, а наравно и могућност подношења тужбе против полицијског службеника, као и могућност подношења тужбе против Министарства унутрашњих послова у случајевима накнаде штете.

Улога полиције се свакако мијења, као и концепт државне управе. Уводе се нове функције и умјесто вршења власти, све више у први план долази услужна функција. Временом све већи број аутора истиче услужни карактер полиције, те се данас полиција одређује као јавна служба која је образована у складу са законом и која је одговорна за одржавање и примену права, одржавање јавног реда и пружање помоћи и у ванредним ситуацијама. У демократским друштвима, полиција уз обављање традиционалних послова превенције, репресије и откривања криминала, очувања јавног реда, поштовања закона и заштите основних права појединаца, пружа услуге друштвеног карактера које помажу ефикасном обављању осталих активности (Субошић. Д., & Вукашиновић – Радојичић. З., 2007.).

Укупне демократске промјене, а посебно у посљедњим деценијама, утицале су и на успостављање нових концепата цивилне контроле над институцијама државе уопште па, наравно, и над полицијом којој је повјерена моћ за легалном употребом принуде у обављању својих послова и задатака. Дакле, с развојем демократског друштва развијали су се и методи и облици контроле над радом полиције па је тако, за разлику од вертикалне контроле над радом полиције, што се односи на контролу коју обављају грађани, хоризонтална контрола повјерена државним институцијама. Поред парламента, судске контроле и независних тијела, цивилну контролу проводе и извршне власти (Јовичић, Д., 2021.). Значи, када полицијски службеници изађу из оквира својих законом прописаних овлашћења постоји широка лепеза различитих субјеката који остварују контролу над њиховим радом и наравно, након проведене контроле кроз утврђење процедуре и поступке приводе одговорности оне полицијске службенике који својим понашањем прекораче своја овлашћења.

Закључак

Колико год постојале разлике у схватању полиције и њене улоге, стоји чињеница да је полиција јавна служба, незаобилазан дио државне управе и представља организацију која посједује опште право употребе законом ограничене силе ради корективног дјеловања на понашање својих грађана (Цајнер Мраовић, И., & Пуховски, Ж., 2005). Као таква

полиција посједује обиљежја специфичне културе. Полицијска професија укључује припадност сложену систему с јасно одређеним правилима, законском регулативом, те хијерархијским обиљежјима. Као што је претходно констатовано, полицијска професија се сматра високостресном посебно, јер су полицијски службеници често изложени насиљу, узнемирујућим и негативним елементима друштва, што је ризик за њихово физичко и психичко здравље. Приликом дјеловања и поступања полицијских службеника, закон је основ и темељ, те су полицијски службеници обавезни занемарити своје личне ставове, вриједности и емотивни доживљај. Полицијски службеници обављањем својих послова и задатака дужни су штитити грађане те на тај начин преузимају различите ризике, укључујући и онај за свој живот (Цајнер Мраовић, И., & Пуховски, Ж., 2005). У полицијском поступању осим законског оквира примјене полицијских овлашћења, сила мора бити правовремена, примјерена и сразмјерна угрожавању, односно најмање угрожавајућа за права и слободе човјека. Стога су полицијски службеници често у ситуацијама контроле и процјене оправданости поступања унутар полицијске организације (унутрашња контрола) и могућих коментара јавности о конкретном поступању. С друге стране, полицијски службеници имају и цивилни живот који је често обиљежен професионалном улогом коју обављају за вријеме свог посла те средине која их препознаје као полицијске службенике и када нису на свом послу. Значи, све ово наведено дјелује на развој полицијске културе (Бабоселац – Марић, М., 2014.).

Грађани према полицији могу имати одређени анимозитет, а томе у највећој мјери доприносе управо сами полицијски службеници својим поступањем, нарочито ако неовлашћеним поступцима крше основна људска права и слободе грађана. Одређени полицијски послови садрже елементе принуде којима се могу ограничити одређена права грађана. Међутим, та ограничења могу бити искључиво у сврху заштите одређених друштвених вриједности (Пушељић, М., & Јеленски, М., 2007.). Што је већи ниво законитости и професионалности у раду полиције, то је мањи ниво анимозитета и свих других облика негативног односа грађана према полицији.

Дакле, можемо закључити да полиција смије примјењивати своја овлашћења која су прецизно прописана у законима, а детаљније разрађена у подзаконским актима. То значи да полиција своја овлашћења примјењује у складу са законом, на законом прописан начин. А што упућује на то да полицијски службеници не смију супротно прописаном да примјењују полицијска овлашћења, а нарочито ако она садржавају и

употребу средстава принуде (силе). Иако је све то прецизно регулисано законом, то не значи да се у пракси не дешавају случајеви у којима полиција излази из оквира својих овлашћења, али у таквим случајевима они полицијски службеници који су направили конкретно прекорачење својих овлашћења подлијежу различитим облицима одговорности. То наравно зависи од врсте прекорачења и обима прекорачења овлашћења, па одговорност може да подразумејева и кривичну одговорност, што се наравно у пракси и дешава.

Литература:

1. Амићић, Г., Ћибић, Д., (2012), Полицијска тактика, Бања Лука.
2. Бабоселац – Марић, М. (2014), Обиљежја полицијске културе, Полиција и сигурност, бр. 3., Часопис Министарства унутрашњих послова Хрватске, Загреб.
3. Бехр, Р., Модернизација друштва и полицијске активности, зборник са савјетовања: Полиција у друштву у транзицији, Загреб, 1994. год.
4. Боровец, К., Дунај, А. М., часопис Полиција и сигурност, бр. 2., Различитости у погледима на пожељне компетенције полицијских службеника, Загреб, 2022. год.
5. Васиљевић, Д., тематски зборник – Положај и улога полиције у демократској држави, Контрола полиције у демократској правној држави, Београд, 2013. год.
6. Венцл, К., Јамнић, С., Пушељић, М., Часопис Заштита и сигурност, бр. 1., Полиција као темељ сигурности, Загреб, 2021. год.
7. Драгишић, З., Систем националне безбедности Републике Србије, Београд, 2011. год.
8. Јовичић, Д., Шетка, Г., Јавна безбједност, Бања Лука, 2020. год.
9. Јовичић, Д., Контрола над радом полиције, Бања Лука, 2021. год.
10. Јовичић, Д., Наука о полицији, Бања Лука, 2023. год.
11. Кавран, Д., Наука о управљању (организација, кадрови, руковођење), Београд, 1991. год.
12. Кесић, З., НБП – журнал за криминалистику и право, Полицијска бруталност и тортура – сличности и разлике, Београд, 2018. год.
13. Loubet del Bayle, J.L. (1992). La police - Approche socio-politique. Paris: Montcherstien.

14. Милидраговић, Д., часопис Безбедност, бр. 3., Угрожавање безбедности припадника полиције у извршавању полицијских послова, Београд, 2015. год.
15. Параушић, А., РККП, 1-2/20, Интегритет полиције и повреде интегритета полиције, Београд, 2020. год.
16. Пушељић, М., Јеленски, М., часопис Полиција и сигурност бр. 16., Полицијски сујави – реализација полицијске функције кроз устрој, Загреб, 2007. год.
17. Стајић, Љ., Стевановић, О., Грађански немири, Београд, 1995. год.
18. Субошић, Д., Вукашиновић – Радојичић, З., часопис Безбедност бр. 4., Статусна обележја полицијске организације у Србији, Београд, 2007. год.
19. Тулези, Ј., Полиција и јавност, Загреб, 2000. год.
20. Џајнер Мраовић, И., Пуховски, Ж., Приручник за грађане – Полиција и грађани, Загреб, 2005. год.

Прописи и остали извори:

1. Закон о полицији и унутрашњим пословима, Сл. Гласник РС. бр. 57/2016, 110/2016, 58/2019, 82/2019, 18/2022 - одлука УС и 55/2023
2. <https://kancelarijainic.rsp>прекорачење-овлашћења, приступљено 15. 03. 2024. год.
3. <https://pisjournal.net/policijska-brutalnost-u-sad-u-2022-godini-ubili-1-176-osoba/>, приступљено 15. 03. 2024. год.

